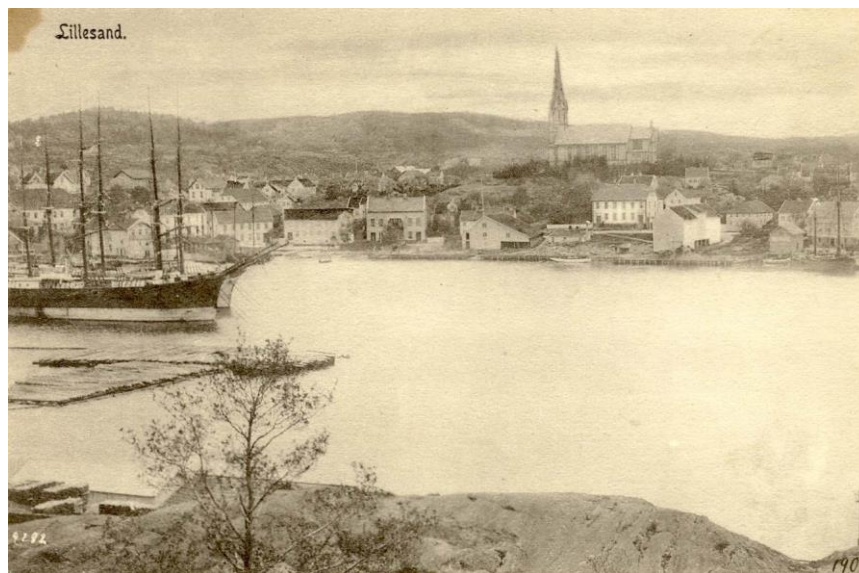

Lillesand kommune

Kulturminne- og museumsplan 2019-2030

Vedtatt av Lillesand bystyre i sak 003/19

Lillesand havn 1909. Foto lånt av Berit Eide Johnsen

Innhold

Innledning og formål.....	3
Status for museumsarbeidet i Lillesand. Virkninger av forrige kulturvern – og museumsplan.....	4
Mål for kulturminne- og museumsarbeidet i kommunen.....	7
Fokusområder.....	8
1. Sjø og skipsfart. Plan for by- og sjøfartsmuseet.....	9
2. Uthavner.....	12
3. Trehusmiljøer og bygningsarven.....	14
4. Veier og samferdsel.....	16
5. Krigsminner.....	19
6. Innlands- og omlandskulturen.....	21
Hva er et kulturminne. Hvorfor kulturminne- og museumsplan.....	23
Lovgrunnlag og styringsverktøy.....	24
Avgrensing.....	25
Organisering.....	25
Medvirkning.....	26
Oppfølging og revisjon.....	26
Handlingsplan.....	27
Vedlegg: Liste over freda bygninger i Lillesand kommune.....	30

Innledning

Forord

Dette er Lillesands nye kulturminne- og museumsplan 2019 -2030. Planens hensikt er systematisk å kunne ta vare på materielle kulturminner. Ivaretagelse av disse gjør at vi bedre kan fortelle og gjenopplive vår historie. Lillesand har en sterk felles historiearv som blant annet omfatter kjente personligheter som Kristian Lofthus, Hans Nielsen Hauge, Gabriel Scott og Knut Hamsun. Planen gjenspeiler den betydning vår maritime historie og seilskutetiden har. Vår vakre trehusbebyggelse og krigsminner ivaretas. Ivaretagelse av kulturminnene vil glede folk i Lillesand, sørlendinger og turister fra inn- og utland og trolig bidra til mye glede, et rikt kulturliv, økt kunnskap og handel.

Lillesand bystyre 2019

Bakgrunnen for at arbeidet med en kulturminneplan kom i gang er at Riksantikvaren senhøstes 2014 inviterte fylkeskommunene til samarbeid for å styrke kommunal kulturminneforvaltning. Aust-Agder fylkeskommune fulgte opp dette initiativet ved å utlyse midler til utarbeiding av kommunale kulturminneplaner, og tilbød samtidig faglig bistand.

Arbeidet tok til høsten 2016. Først ble planen forankret i Lillesand kommunes planstrategi for 2016-19 hvor det ble bestemt å utarbeide en kulturminne- og museumsplan med statusen *temaplan*. Planprogram ble utarbeidet og vedtatt av bystyret i mai 2017. Ei prosjektgruppe ble etablert og det ble det søkt om midler fra Riksantikvaren.

Forslag til kulturminne- og museumsplan har et 12-årsperspektiv og munner ut i et 4-årig handlingsprogram. Tiltak som forutsetter kommunal finansiering ut over ordinære budsjetttrammer må innlemmes i kommunens økonomiplan og budsjett. Planen revideres hvert fjerde år.

Formål

- **Oversikt.** Å få en overordna oversikt over de kulturminnene og kulturmiljøene som eksisterer i kommunen og som bør tas vare på.

- **Kunnskap.** Å være et redskap for å formidle verdien av kulturminner, øke kunnskapen om vår felles historie og utvikling, og bidra til å øke kompetansen på kulturminne- og museumsfeltet.
- **Prioritering.** Å være et verktøy for prioritering av hvilke kulturminner av lokal verdi som skal tas vare på.

Status for kulturvern- museumsarbeidet i Lillesand. Virkninger av forrige kulturvern– og museumsplan.

Etter at kulturvern – og museumsplanen ble revidert av bystyret i 2002, har følgende tiltak blitt gjennomført:

Lillesand by- og sjøfartsmuseum

- Museet var konsolidert med Aust-Agder kulturhistoriske senter (AAks) i perioden 2009-2011, men kom tilbake på kommunale hender fra 01.01.2012 som en del av den kommunale kultursektoren. Museumsbestyrerstillingen ble utvidet til 100 % stilling fra 2012.
- Museumsnemnda vedtok i 2010 at museets navn er Lillesand by- og sjøfartsmuseum. Navnet "Carl Knudsen-gården" er gått ut. Venneforeningen heter Lillesand by- og sjøfartsmuseums venner. De vedtok navneendring og reviderte sine vedtekter på årsmøtet i 2014.
- Det har skjedd markante oppgraderinger av museet og museumsbakgården siden 2010. Ominnredninger har ført til opprettelse av snekkerverksted, filmrom, kvinneverksted, utstillingslokale for brannutstyr, skolestue, organisering av båtverksted, rehabilitering av anneks og innsettelse av WC i anneks, samt åpning for tre vindusutstillinger ut mot Nygårdsgata. I 2016 ble det innlagt strøm i bakgården. Museet har fått støtte til planting av historiske roser og innkjøp av gallionsfigur og to sauer m.m. av venneforeningen.
- Alle museets skyvevinduer er blitt rehabilitert. Steintrappene er blitt rehabilitert. Det er lagt sand på kårbasteinene i bakgården. Museet ble malt med original linoljefarge i 2012. Tollboden er blitt oppusset i en del lokaler. Vi har fått installert et fotorom her i 2016/2017.
- Museet har vært initiativtaker til nytt skilt på 'Huset' om Lillesand-Flaksvannsbanen, og vært med på skiltningen av noen historiske bygninger i kommunen. Museet har også selv fått nytt skilt og QR-kode, samt opprettet hjemmesiden www.lillesandmuseet.com. Denne siden har over 100 000 besøksklikk årlig, og er blitt en bred plattform for Lillesands historie i tekst og bilder. På Facebook har museet opprettet en egen side, samt en venneside med over 400 medlemmer.
- Museet har hatt årlige temautstillinger knyttet til kommunens historie.

- Museet har deltatt i en rekke samarbeidsprosjekter med bl.a. kulturkontoret, Blindleia Kystlag, Rotary, Sjømannsforeningen, handelsstanden, Høvåg Museums- og Historielag og Vestre Moland og Lillesand historielag.
- Tollboden ble innlemmet i museet sommeren 2000. Siden er også 1.etg ut mot sjøen blitt ledig fra 2014 etter lengre utlån til Lillesands Sjømannsforening. Lokalet benyttes nå til skiftende temautstillinger under museet. Kunstner Erlend Helling Larsen har hatt ansvar for nabolokalet mot å sørge for kunst- og håndverksutstillinger her gjennom hele sommersesongen. Ny ansvarlig er fra september 2017 Christian Muri Clemetsen.
- Samlingene i museumsgården vokser ved at det stadig tilføres nye gjenstander. Både gamle og nye gjenstander registreres på Primus (registreringsbase for museer) i den grad det er mulig.
- Museet har hatt positivt samarbeid med Birkenes Bygdemuseum, og i 2017 har vi lånt ut en del gjenstander til utstillingen om Flaksvannsbanen.

Brannsprøyte på museet. Foto: Lillesand by- og sjøfartsmuseum

Høvågmuseene

- Høvåg Museums- og Historielag arbeider målbevisst med å ta vare på og utvikle følgende kulturminner i Høvåg:
- Høvåg bygdemuseum på Vesterhus – et gårdsvåningshus fra 1700-tallet på festet tomt, ble overtatt av Høvåg Museums- og Historielag i 1957, og er godt vedlikeholdt. Laget har arbeidet med forbedring av de faste utstillingene, arbeid med sommerutstillinger, registrering av gjenstander og planlegging av et nytt skjul/uthus.
- Isefjær mølle fra 1862 er svært innholdsrik og regnes for å ha regional verneverdi. Mølla var månedens kulturminne i Aust-Agder februar 2016. Høvåg Museums- og Historielag disponerer mølla i hht kontrakt av 15.6.1981 med eier av gnr. 62, bnr 1 Isefjær. Laget er nå i gang med en omfattende reparasjon istandsetting av mølla – ferdigstilling i løpet av 2019.
- Kornbrekke sag på Glastad eies av Høvåg Museums- og Historielag, men står på festet tomt på gnr. 49, bnr. 1 Glastad. Saga er fra 1897 og i god stand. Disponeres av laget i.h.t. leieavtale på festet tomt.
- Gamle Hellesund skolehus skolemuseum og forsamlingshus disponeres av laget i.h.t. avtale med Lillesand kommune. Bygningen er godt vedlikeholdt gjennom mye dugnadsarbeid og godt samarbeid med kommunen. Skolehuset med uteareal brukes til historielagets sommerfest, lokale møter, konserter m.m. Skolestua er et intakt skolemuseum med gammelt interiør og undervisningsmateriell.
- Potetkjelleren på Hæstadsletta disponeres og holdes vedlike av laget etter avtale med Lillesand kommune.

Høvåg museum på Vesterhus. Foto: Torvald Slettebø

Andre tiltak og prosjekter i regi av kommunen og/eller lag og foreninger:

- Lofthusbautaen på Lofthusjordet er rustet opp i regi av Vestre Moland og Lillesand Historielag og Lillesand bondelag.
- Bautaen over Eidsvollsmannen Hans Jacob Grøgaard ved Vestre Moland kirke ble fornyet i 2014.
- Bauta over politifullmektig Nils Onsrud ble avduket i Rådhusparken 17. mai 2017.
- Verven Kystkultursenter en sammenslutning av foreninger som jobber for å utvikle Verven-området som et levende senter for kystkultur. Foreningen har i 2018 underskrevet en leieavtale med kommunen på 40 år.

Mål for kulturminne- og museumsarbeidet i kommunen

Mål for kulturminnearbeidet generelt:

- Å sikre at framtidens Lillesand kan oppleves med en historisk dybde og tydelig identitet. Å bidra til at Lillesand kjenner sitt særpreg og sin historie ved å gi rammer for bevaring av viktige kulturminner i Lillesand.
- Lillesand kommune skal være en aktiv forvalter av stedets kulturminner, sørge for god bevaring og skape utvikling gjennom vern, slik at framtida kan få del i kommunens rike historie. Det er et mål at flest mulig kulturminner er tilgjengelig for et allment publikum.

Mål for museumsarbeidet:

- Gjennom innsamling, bevaring, forskning og formidling av historiske gjenstander og kulturhistorie, vil Lillesand kommune gjennom museene spre kunnskap om, forståelse for og opplevelse av natur, kultur, lokalhistorie og samfunn på en måte som viser både kontinuitet og endring, sammenheng og forskjeller.

Ankeret i Rådhusparken. Foto: Magne Haugen

Behandling av kulturarven som en økonomisk, politisk, kulturell, miljømessig og romlig ressurs i by- og stedsutviklingen forutsetter at historiske verdier og kvaliteter integreres i lokalsamfunnets planlegging, og at kulturarvens kvaliteter og muligheter synliggjøres, og at det er evne til å trekke opp grenser mellom akseptable og ikke-akseptable endringer. (Silvio Mendes Zancheti, Centre for Advanced Studies on Integrated Conservation)

Fokusområder

For å velge tema i denne planen har vi hatt fokus på hvilke historier vi ønsker å fortelle om Lillesand. Det er mange tema som kan trekkes fram og belyses i en kulturminne- og museumsplan. Det har vært behov for å avgrense antall tema, men også ha et kritisk blikk på hvor detaljert hvert enkelt tema skal behandles. Følgende dimensjoner ivaretas:

1. Økt kunnskap om og forståelse for kulturminner
2. Strategier for bevaring, f. eks. vern gjennom bruk

Mange kulturminner i kommunen er fredet, enten på grunn av alder eller gjennom vedtak. Siden disse kulturminnene allerede er sikret, og på bakgrunn av råd fra kulturminnevernet, ser vi ingen grunn til å behandle disse spesielt i denne planen. Når det gjelder automatisk freda kulturminner (kulturminner generelt eldre enn 1537, og bygninger eldre enn 1650), så har vi ca. 150 av disse. I tillegg er det ca. 70 som har uavklart vernestatus. Dette er hovedsakelig gravminner og bosettings- og aktivitetsområder. Pr. 2011 har Riksantikvaren vedtaksfreda 29 bygninger i Lillesand, de fleste av disse befinner seg i sentrumsområdet.

I denne planen har vi valgt å konsentrere oss om seks fokusområder:

1. **Sjø- og skipsfart. Plan for Lillesand by- og sjøfartsmuseum**
2. **Uthavner**
3. **Trehusmiljøer og bygningsarven**
4. **Veier og samferdsel**
5. **Krigsminner**
6. **Omlands- og innlandskulturen**

Hvert fokusområde tar for seg nå-situasjonen og utfordringsbildet slik det ser ut i dag. Lista over tiltak må betraktes som ei uprioritert liste. Noen av dem jobbes det med som del av den daglige virksomheten, mens andre krever økte ressurser og må innarbeides i 4-årig handlingsprogram.

Fokusområder som ikke kommer med i denne omgangen vurderes tatt inn ved kommende revisjon av planen.

1 Sjø- og skipsfart Plan for Lillesand by- og sjøfartsmuseum

Mål	Strategier	Tiltak
<p>1.1</p> <p>Lillesand by- og sjøfartsmuseum er en integrert del av Lillesands kulturliv og base for lokalhistorisk formidling. Forutsigelig og god økonomi gir mulighet for gode utstillinger og følgemateriell.</p>	<p>Relevante utstillinger og arrangementer.</p> <p>Samarbeid med skoler og andre aktuelle aktører.</p> <p>Bruk av digitale medier og en stadig oppdatert hjemmeside.</p> <p>Innsamling av gamle Lillesandsbilder og lokalhistorisk litteratur.</p> <p>Gode pedagogiske opplegg for skoleelever.</p> <p>Gode rammebetingelser for formidling.</p>	<p>Tilbud om omvisning for turister, fastboende, nye tilflyttere og nyansatte i kommunen.</p> <p>Omvisninger for politikere og kommuneadministrasjon.</p> <p>Faste besøksmål for skoler og flyktningsmottak.</p> <p>Utarbeidelse av skolesekk-tilbud.</p> <p>Mottak for henvendelser om lokalhistorie.</p> <p>Åpningstidene for publikum bør utvides.</p>
<p>1.2</p> <p>Hele samlingen til Lillesand by- og sjøfartsmuseum er registrert og digitalisert og tilgjengelig for offentligheten.</p>	<p>Stadig pågående registrering av gamle og nye gjenstander og fotos i registreringsprogrammene Primus og www.agderbilder.no</p>	<p>Utgifter til lisenser håndteres over en sentral budsjettpost i kommunen.</p> <p>Frivillige medhjelpere som registrerer tilbys kurs og oppdateringer.</p> <p>Løpende rekruttering av personell.</p>
<p>1.3</p> <p>Lillesand by- og sjøfartsmuseum er i god stand, både når det gjelder bygningsmasse, interiør og gjenstander og med et dertil hørende realistisk budsjett.</p>	<p>Stadig rehabilitering og ettersyn med tidvis faglig bistand.</p> <p>Årlig gjennomgang av samtlige rom og bygninger, utvendig og innvendig, av håndverkere med kunnskap om historiske bygg.</p>	<p>Ha rehabilitering og ettersyn som faste, årlige oppgaver.</p> <p>Sette av midler til særlig store utgifter i økonomiplanen.</p> <p>Budsjett legges etter realistisk gjennomgang av utgifter.</p>

1.4 Museet har tilfredsstillende lagerplass for oppbevaring av gjenstander, med arbeidspult.	Å finne egnet og lett tilgjengelig oppbevaringsplass til museumsgjenstander i umiddelbar nærhet.	Et romslig og egnet lagerlokale innenfor kort avstand fra museet med internettforbindelse.
1.5 Museet er Lillesands ansikt utad, og inngår i ansvarsområdet til kommunens tekniske sektor når det gjelder innendørs rengjøring og stell av utearealer.	Innarbeide ansvarsområdene i sektoren. Vise i praksis at vi er stolte av museet, som vi gjerne viser frem til gjester og bruke ved offentlige besøk.	Kurs i museumsrengjøring for renholdspersonell. Kurs i planting og stell av historiske roser for kommunalt ansatte. Bruke museet til offisielle oppdrag, som for eksempel til utdeling av medaljer.
1.6 Verven Kystkultursenter er en del av Lillesand by- og sjøfartsmuseum. Et museumsbygg på Verven til historiske verksteder.	Verven Kystkultursenter driftes og bygges opp i samarbeid med museet og Blindleia Kystlag. Viktig at det ikke konkurreres om økonomi.	Verven Kystkultursenter tilknyttes andre kystsentre og utarbeider felles strategi for ivaretagelsen av uthavner og kystopplevelser i samarbeid med museet. Økte kommunale ressurser.
1.7 Lillesand by- og sjøfartsmuseum og Verven har tilfredsstillende bemanning i forhold til planlagt aktivitet.	Utvide tilbudet om formidling av Lillesands lokalhistorie til havs og til lands. Flytte verkstedene knyttet til seilskutetiden fra museet til Verven (båtbygger, seilmaker, blokkmaker, smie). Arbeide for økt bemanning og utvidet åpningstid. Fortsette å legge til rette for frivillig aktivitet.	Ansette en museumsassistent ved Lillesand by- og sjøfartsmuseum, gjerne i kombinasjon med Verven.
1.8 Eksternt: Forskning på aktuelle temaer med museet som basis eller bidragsyter. Internt: Bestyrer deltar på kurs og	Lage en mappe med ønskede lokale forskningstema til universiteter og skoler, gjerne i samarbeid med Vestre Moland og Lillesand historielag.	Lage stipendordninger/konkurranser for skoleelever og studenter. Besvare henvendelser og kople forskningen på byplanlegning, stedsutvikling, lokalhistorie,

<p>samlinger med mulighet for faglig påfyll, og har tid til å skrive minst én årlig artikkel om et emne knyttet til museumssamlingen.</p>	<p>Fortsette arbeidet med å offentliggjøre museets foto- lokallitteratur- og gjenstandssamling til fri bruk for forskning. Avsette tid til fordypning (flere ansatte).</p>	<p>skoleundervisning og andre relevante områder. Utgi artikler/bøker. Ansette en museumsassistent.</p>
<p>1.9 Nye, årlige utstillinger med aktuelle tema. Digitale omvisninger. Bruk av installasjoner og sanseopplevelser (lukt, lyd). Interaktive aktiviteter. Sammenligne og/eller se museumssamlingen i nytt lys.</p>	<p>Lage utstillinger med rekkevidde og resonans. Aktiv bruk av digitale hjelpemidler. Følge med på den teknologiske utviklingen. Nytt liv til gamle 'kluter'.</p>	<p>Aktuelle utstillinger. Inkorporere aktuell teknologi i museumsopplevelsen. Sammenligne og sette spørsmålstegn ved samlingen, gjerne få publikum med i prosessen.</p>

Lillesand by- og sjøfartsmuseum. Foto: Magne Haugen

2 Uthavner

Status og utfordringer:

Våren 2016 vedtok Aust- og Vest-Agder fylkeskommuner strategien "Uthavner i verdensklasse", et eget prosjekt som skal jobbe for bedre bevaring, formidling, kunnskap og verdiskaping knyttet til uthavnene i Agder. Ved å løfte fram uthavnene og legge til rette for en bærekraftig forvaltning av disse, ønsker fylkeskommunene at uthavnene på sikt skal kvalifisere seg til en plass på UNESCOs verdensarvliste. Det er behov for å styrke kunnskapsgrunnlaget om hva en uthavn er og hvilke verdier finnes i uthavnene. Det er videre behov for å registrere verdier i uthavnene som et grunnlag for arbeidet med uthavner. God forvaltning bygger på faglige vurderinger, og kunnskap må være utgangspunktet i spørsmål om verdier og vern.

Følgende uthavner i Lillesand er regulert til spesialområde bevaring og vist med hensynssone i arealdelen: Ulvøysund, Ramsøya, Bjørnholmen, Ågerøya, Brekkestø, Gamle Hellesund (Steinsøya, Helløya, Sandøya og Grimsøya) og Flørenes. Disse verneplanene, de fleste av eldre dato, er laget i. h. t. plan- og bygningsloven. Med få unntak er bygninger og bygningsmiljøer i privat eie. Kunnskap og velvilje fra eierne, kombinert med økonomiske støtteordninger fra det offentlige, kan være avgjørende forutsetninger for å kunne bruke og bevare bygningsmiljøene i tråd med planenes intensjoner. I det regionale uthavnprosjektet legges det opp til at 4 såkalte pilothavner skal få på plass revisjoner av sine planer som en del av dette prosjektet. Det er Mærdø, Lyngør, Loshavn og Svinør. Disse kan i sin tur danne utgangspunkt for planer for de øvrige uthavnene langs kysten.

Skolehuset på Sandøya i Gamle Hellesund er et godt eksempel på en tradisjonsrik bygning i et typisk uthavnmiljø som blir holdt i hevd gjennom aktiv bruk. Kommunen eier bygningen, og Høvåg Museums- og Historielag er ansvarlig for drift og vedlikehold i samarbeid med kommunen.

Brekkestø vel arbeider for å få definert Tollbua i Brekkestø som et uthavnsenter som en del av det regionale uthavnprosjektet. Videre ønsker de å gjenreise bygninger som er revet i Brekkestø. Dette initiativet kan tjene som forbilde for lignende prosjekter andre steder. Flertallsposisjonen i Aust-Agder fylkesting har tatt initiativet til å bevilge 250 000 kr til et forprosjekt for å framheve Brekkestø's unike posisjon, og å undersøke om det er mulig å etablere et uthavnsenter der.

Mål	Strategier	Tiltak
<p>2.1</p> <p>Uthavnene er en betydningsfull del av Lillesands maritime kulturarv og godt ivaretatt for kommende generasjoner. Lillesands uthavner er med på UNESCOs verdensarvliste.</p>	<p>Samarbeide med fylkeskommunen gjennom det regionale prosjektet "uthavner i verdensklasse". Søke å få innlemma tiltak i kommunen vår i dette prosjektet.</p> <p>Styrke kunnskapsgrunnlaget om hva en uthavn er.</p>	<p>Gjennomføre mulighetsstudie for uthavnsenter i Brekkestø i samarbeid med kulturminnevernet.</p> <p>Registrere verdier i uthavnene som grunnlag for arbeidet med uthavner.</p>
<p>2.2</p> <p>Verneplanene for uthavnene er aktive, og de oppfattes og oppleves som forpliktende.</p>	<p>Samarbeide med kulturminnevernet på fylket.</p> <p>Samarbeide med historielagene, Blindleia kystlag og andre lag og foreninger.</p>	<p>Lage felles mal for vern av uthavner i regi av fylkeskommunen.</p> <p>Historielagene føres opp på lista over høringsparter i plansaker som skal ut til offentlig høring og hvor kulturminneinteresser er inne i bildet.</p>
<p>2.3</p> <p>Uthavnene har status som et av knutepunktene for skipstrafikken i Nord-Europa fram til slutten av 1800-tallet.</p>	<p>Framheve marinarkeologiske funn, stedsnavn, fornminner, gamle kart o.l. som vitner om kystens eldgamle kommunikasjonsrolle.</p>	<p>Konservere og formidle fortøyningspåler og –fester, samt andre gamle sjømerker.</p>
<p>2.4</p> <p>Gamle Hellesund skolehus og omkringliggende kystkulturlandskap holdes i hevd.</p>	<p>Ta vare på skolehuset som skolemuseum og forsamlingshus i kretsen. Samarbeide med andre om å ta vare på kystkulturlandskapet.</p>	<p>Samarbeide med Helløya vel og folk i Gamle Hellesund skolekrets.</p> <p>Skjøtsel gjennom ivaretagelse av kulturminner, rydding og beiting.</p>

3 Trehusmiljøer og bygningsarven

Status og utfordringer:

Den gamle trehusbebyggelsen er en av Lillesands største attraksjoner, når vi ser bort fra naturen selv. Det er disse bygningene som har festet bildet av Sørlandet på netthinnene, også for dem som er vokst opp med ferdighus fra 1960-tallet. Og selv om Lillesands nye boligfelt til dels har et mer moderne preg, er det ikke disse som blir fotografert. De er ikke turistmagneter. Det er stemningen av smårutete vinduer, blonder, hvitmalte trehus og sjø som trekker. Det er stemningen i Lillesands historiske sentrum, i Blindleia og i uthavnene.

Byen er sårbar overfor ny arkitektur og små avvik som stadig beveger seg bort fra de opprinnelige røttene. En historisk stemning er nesten umulig å gjenskape. Den tradisjonelle trehusbebyggelsen er et aktivum som må sikres gjennom vern, respekt og kjærlighet. En feil dør her, et vindu uten sprosser der - slik kan bebyggelsen gradvis forfalle til de billigste og enkleste løsningene inntil byen ender med å bli en billig utgave av seg selv.

Mye av den tradisjonelle trehusbebyggelsen fra 17- og 1800-tallet er heldigvis bevart, både i sentrum og i resten av kommunen. Mange freda og verneverdige bygninger har kvaliteter som det er viktig å ta vare på. Lillesand har etter manges mening den best bevarte trehusbebyggelsen på Sørlandet fra 17- og 1800-tallet. Mange av husene har godt bevarte hager. Pr. 2011 har Riksantikvaren vedtaksfreda 29 bygninger i Lillesand, de fleste av disse befinner seg i sentrumsområdet.

I følge Riksantikvaren framstår Lillesand sentrum i dag som et dokument over seilskutetiden, med intakt 1800-talls bebyggelse og bymiljø som vitner om byens historie. Sentrum er preget av kulturminner og sammenhengende kulturmiljøer, og har et mangfold av kvaliteter som bør være premissleverandører i den videre sentrumsutviklingen. I bevaringssammenheng står Lillesand overfor utfordringer knyttet til gapet mellom dagens krav og behov og hva den eldre bebyggelsen kan tilby. Tilbygg og andre bygningsendringer, fortetting og endringer gjennom små og store skritt gir utfordringer som kan være krevende å håndtere, ikke minst av stilmessig og estetisk art.

Brannsikring av sentrum er en viktig oppgave. Status må kartlegges og planer utarbeides. Staten ved Riksantikvaren gir økonomisk støtte til dette arbeidet, og det er viktig at kommunen følger opp.

Mål	Strategier	Tiltak
<p>3.1 Trehusbebyggelsen i sentrum og uthavnene er et av kommunens største aktiva, og tas godt vare på i alle ledd.</p>	<p>Trehusbebyggelse beskyttes mot disharmonisk utbygging gjennom kommunale planer. Kommunen må sørge for at freda og verneverdige hus i kommunal eie blir ivaretatt på en god måte. Eiere av verneverdige hus får faglig og økonomisk støtte til rehabilitering.</p>	<p>Aktivt bruke kulturminne- og museumsplanen, sentrumsplanen, DIVE-analysen for sentrum og estetisk veileder som referanser.</p>
<p>3.2 Byggeprosjekter hvor nybygg kombineres med eldre bebyggelse må i størst mulig grad harmonere stilmessig, slik at silhuettvirkning, eksisterende bebyggelse og strøkets karakter vektlegges.</p>	<p>Samarbeide med kulturminnevernet og andre kompetente miljøer og ressurspersoner. Kulturminne- og museumsplanen skal være et aktivt styringsverktøy ved behandling av plansaker og byggesaker. Arbeide for at planer har bestemmelser om visuelle kvaliteter.</p>	<p>Arrangere kurs for byggmestere innen eldre håndverksteknikker. Aktivt bruke museet til kurs og omvisninger.</p>
<p>3.3. Områder med gammel trehusbebyggelse har oppgradert brannsikring og sikring mot flom og skred.</p>	<p>Sikring av freda og verneverdig trehusbebyggelse anses som et offentlig ansvarsområde. Kommunen er pådriver for brannsikring og arbeider for utgiftsfordeling mellom staten, kommunen og private eiere.</p>	<p>Utarbeide brannsikringsplaner. Gjennomføre jordskredanalyser og sikring. Trehusbebyggelsen er tema i den kommunale ROS-analysen.</p>
<p>3.4 Bidra til økt kunnskap om byens framvekst, eldre bygg, arkitektoniske stiler og hendelser.</p>	<p>Stadig fokus på gode bygningsdetaljer i media slik at det gir status å eie et freda eller verneverdig bygg. Fokus på byggeskikk i skolene og kursing av lærere. Gjøre innbyggerne oppmerksom på byens særpreg i forhold til andre sørlandsbyer, med særlig fokus på eldre/viktige bygg. Vitalisere skiltkomiteen.</p>	<p>Utarbeide kart og/eller tegninger som viser utvikling over tid (f.eks. middelalder til 1900). Publisering på internett. Skilting av eldre freda og verneverdige bygg. Byvandring Museumsbesøk Kulturminnene inkluderes i kursing av lærere og turistguider.</p>

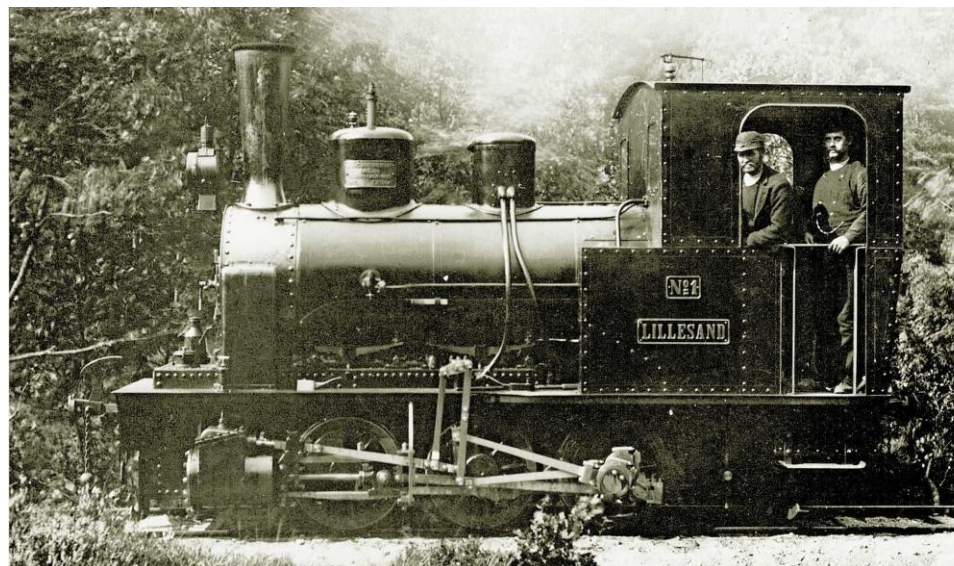
4 Veier og samferdsel

Status og utfordringer:

Veier, bruer, jernbaneskiner og andre ferdselsårer er viktige kulturminner som knytter Lillesand sammen med resten av omverdenen. Anlegg som ikke lenger er i bruk kan lett forfalle eller fjernes.

Jernbane

Det er dannet et selskap, Lillesand-Flaksvannsbanen AS, som jobber for å sikre arven etter jernbanetida. Vestre Moland og Lillesand historielag er med i dette sammen med Birkenes historielag og Stiftelsen Birkenes bygdemuseum. Lillesand kommune er også invitert med som medlem. Foreløpig er det skjedd mest i Birkenes, hvor selskapet har kjøpt Tveide stasjon og har satt opp en lokomotivkopi på Tobias jorde. Selskapet har nylig kommet med innspill om å få vitalisert den gamle jernbanestasjonen på Havnetomta i Lillesand, bl.a. ved å gjenskape glassverandaen og legge jernbanespor i tilknytning til bygningen. Realiseringen av disse planene avhenger av at toalettbygningen og søppelhåndteringsanlegget sør for bygningen blir fjernet. Dessuten gror traséen for Flaksvannsbanen igjen. Trærne sprenger ut grunnen. Størstedelen av traseen ligger i Birkenes kommune. Vedlikehold må skje i samarbeid med grunneierne, og det kan gjøres med enkle midler.

Lokomotivet til Lillesand-Flaksvannsbanen. Fra Sigbjørn Tveites samling.

Vei

Det er mange gamle veier i kommunen og mye veihistorie knyttet til disse. I Høvåg gikk gamle ferdselsårer over skauen til Randesund og Tveit.

Det er viktig å registrere og dokumentere slike veier og stier, og historien knyttet til disse.

Fram til slutten av 1950-tallet var veien mellom Lillesand og Birkenes en del av riksveien langs Sørlandskysten. Skulle man til Kristiansand på den tiden, så gikk turen over Birkeland.

Vestlandske Hovedveg, strekningen Kaldvell-Dolholt, ble rustet opp på 1990-tallet som en del av Økomuseum Skagerak-prosjektet. Den er i dag preget av et visst forfall, og det kan gjøres mye i form av opprusting, skilting, m.m. Vedlikeholdet av denne er generelt ikke godt nok. Det gjelder også andre gamle veistreknings i kommunen som dessverre gror igjen. Langs Vestlandske Hovdveg var det også ei telegraflinje som er ukjent for mange.

Sjø

Lillesandsskjærgården omfatter ca. 25 km kystlinje fra Kaldvellfjorden i øst til Kvåsefjorden i vest. En vesentlig del av strekningen kalles Blindleia. Samlet strandlinje utgjør 327 km. Lenge var sjøen den viktigste ferdselsåra. Før veinettet ble bygd ut foregikk mye av ferdselen i fjordene og langs kystleia til Kristiansand. Lokale rutebåter som Otra og Otra II åpnet fra slutten av 1800-tallet for daglig kommunikasjon mellom Kvåsefjorden og Kristiansand med transport av folk, melkespann, varer og dyr. Dampskipstrafikk fra 1820-tallet ("Constitutionen" Xania-Krsand). Senere kom lokale dampbåter.

Rutebåten Øya som går i sommertrafikk fra Lillesand til Kristiansand er kanskje det mest synlige og levende eksempelet på maritim samferdselshistorie som vi har. Den er nå i privat eie, men økonomien er en tilbakevendende utfordring, og støtten fra det offentlige er lite forutsigbar.

Brygger, bruer, kaier, m.m.

Naudesund, gammel veistrekning med restaurerte stabbesteinsrekker, ferjested og brukar fra 1916.

Dampskipsbrygga i Ulvøysund.

Gammel ferjekai ved Sundet på Justøya.

Allmenninger, smau og snarveier bør kunne merkes. Hevd er imidlertid et vanskelig begrep og en gjennomgående utfordring.

Mål	Strategier	Tiltak
<p>4.1</p> <p>Det er høy bevissthet blant Lillesands innbyggere om samferdselshistorien vår og kulturminnene knyttet til denne.</p>	<p>Stimulere til økt bevissthet om distriktets samferdselshistorie. Definere og prioritere utvalgte minner innen jernbane, vei og sjøfart.</p> <p>Fokusere på gamle allmenninger, smau og snarveier.</p>	<p>Synliggjøre Lillesand-Flaksvannsbanens historie. Starte et prosjekt med sikte på å gjøre den tidligere stasjonsbygningen til en del av museet.</p> <p>Vestlandske Hovedveg. Opprusting og skilting. Synliggjøre den gamle telegraflinja.</p> <p>Få driften av Øya inn i mer trygge og forutsigbare rammer.</p> <p>Gammel vei på Naudodden. Oppsetting av informasjonsskilt om stedets historie.</p> <p>Lage en oversikt over gamle brygger i Lillesand og Høvåg og beskrive status for disse.</p> <p>Lage oversikt med tekst og bilder. Utsagn fra tidsvitner om eldre smau som har gått av bruk/blitt privatisert.</p>
<p>4.2</p> <p>Utvalgte og interessante kulturminner innen samferdsel er tatt vare på og gjort godt kjent for allmennheten.</p>	<p>Gjøre skoleelever bevisste på gamle dagers krevende og til dels vanskelige samferdselsforhold.</p>	<p>Ekskursjoner på gamle veier og stier.</p> <p>Eksempler:</p> <p>Kirkeveien fra Glamsland til Vestre Moland kirke.</p> <p>Presteveien over heia fra Østre Vallesverd til Steindal.</p> <p>Gamleveien mot Eidjord som viser historisk ferdselsåre over Eidjordsneset med gravrøyser langs ei historisk båtlei.</p>

5 Krigsminner

Status og utfordringer:

Krigsminnene er viktig dokumentasjon av Lillesands historie. Det er fortsatt mange følelser og minner knyttet til 2. verdenskrig. Det kan være bygninger og anlegg som ble brukt av motstandsfolk, eller bygninger og anlegg okkupert og/eller bygd av tyskerne. Kystfortet på Justøya er det største og best bevarte. Det finnes flere mindre festningsanlegg i kommunen.

I Lillesand har mye oppmerksomhet vært retta mot senkinga av det tyske trosskipet Rio De Janeiro 8. april 1940, og de markeringene som har funnet sted i kjølevannet av denne hendelsen. I Rådhusparken står en minnestein over Orzel, og en bauta over Nils Onsrud. Lanterna fra Rio De Janeiro befinner seg på museet, og det jobbes også med å få heva skipsklokka.

Kystfortet på Justøya. Foto: Line K. Hansen

Langs Tingsakerfjorden finnes tre strekk av de såkalte "Hitlertennene" eller "Hitlers tanngard", som er sperringer fra 2. verdenskrig i form av steiner og piggrådkveiler. I reguleringsplanen for Ålebakk, som legger til rette for boligbygging, forutsettes det at disse landgangssperringene bevares. På plankartet er området definert som hensynssone – bevaring kulturmiljø. Området er i privat eie.

Kartfesting av krigsminner er en annen viktig oppgave. Så lenge krigsminnene ikke er digitalisert på kart, kan de bli fjerna i god tro.

Fluberghytta vest for Bjelland ble bygd av familien Stoveland som tilfluktsted i tilfelle alliert invasjon under 2. verdenskrig.

Ingen av krigsminnene fra 2. verdenskrig er vedtatt fredet og har således ingen formell vernestatus.

Andre krigsminner:

På Kvåse og Randvig finnes flere bautaer til minne om nøytralitetsvaktordningen under 1. verdenskrig. Det finnes også synlige spor etter tidligere tiders krigshandlinger og –minner. På Borråsen ved Kvivika i Høvåg er det steinsettinger som vitner om at det har vært ei bygdeborg der, sannsynligvis tilbake i folkevandringstida (ca. 400-600 e. Kr.)

Mål	Strategier	Tiltak
<p>5.1</p> <p>Krigens kulturminner er en levende del av vår felles historie, godt synliggjort og forvaltet.</p>	<p>Skaffe oversikt over krigsminner fra 2. verdenskrig som fortsatt eksisterer, få dem dokumentert, og prioritere hvilke minner som skal bringes fram i lyset.</p>	<p>Gjennomgang og kvalitetssjekk av krigsminnene i Askeladden.</p> <p>Digitalisering av krigsminner på kart til bruk ved saksbehandling.</p> <p>Utarbeide oversiktsdokument for saksbehandlere.</p>
	<p>Skaffe oversikt over tidligere tiders krigsminner:</p> <p>Bygdeborger fra folkevandringstid - nøytralitetsvakts-minnesteiner fra 1. verdenskrig - Napoleonskrigene 1807-1814 - gravstein etter danebrogsmann ved Vestre Moland kirke (fra Napoleonskrigen) - kanonene på Batteriheia - flere hus bygd med kaperpenger - bilder av Osul Tellefsen på museet - ekserserplasser fra 1600-1800-tallet, bl.a. Møglestumonen og Tingsager - våpenfunn fra vikinggraver i kommunen - skipsvrak fra krigsforlis</p>	<p>Reparere kanonlavettene på Batteriheia.</p>
	<p>Samarbeide med skoler, barnehager, historielag og andre interesserte.</p>	<p>Lage krigsminneløyper i kombinasjon med turstier. Rydde og skilte utvalgte krigsminner på offentlig grunn.</p>
	<p>Samkjøre kulturminneplanen med kunnskapsløftet slik at krigsminnene blir en del av pensum.</p>	<p>Sørge for at skolene får kjennskap til krigsminnene gjennom sine årlige kystkulturuker.</p>

6 Innlands- og omlandskulturen

Status og utfordringer:

Med "innlands- og omlandskulturen" menes i denne sammenheng den kulturen som kjennetegnet distriktene, kanskje i motsetning til byene. Lillesand og omlandet rundt hadde fra gammelt av et variert næringsliv: trelasthandel, skipsbygging og skipsfart, sagbruk og møller, jordbruk, skogbruk og fiske, bergverk og industri, for å nevne noe. Mye av denne aktiviteten foregikk selvsagt både i byen og på landet. Tettstedene langs kysten og omlandet rundt var gjensidig avhengige av hverandre. Utvinning av tømmer og trevirke har, ved siden av jordbruk og fiske, utgjort en svært viktig del av næringsgrunnlaget i kystbygdene Høvåg og Vestre Moland. Tømmerutskipping i kombinasjon med skipsfart skapte økonomiske muligheter. Mye av tømmeret som ble benyttet til seilskutebygging ble delvis fraktet på vassdragene, og det ble bygd fløtningsanlegg med demninger. Vasskraftbaserte anlegg som sager, kverner og møller var det mange av. F. eks. var 30 sager i drift rundt år 1900. På grunn av generell modernisering og teknologisk utvikling er dette anlegg som stort sett ikke er i bruk lenger, og mange kulturminner forsvinner fordi de ikke tas vare på.

Høvåg Museums- og Historielag er kanskje den aktøren her i kommunen som har gjort og gjør mest for å ta vare på den materielle kulturarven innen innlands- og omlandskulturen. De har i dag ansvar for følgende anlegg: Høvåg museum på Vesterhus, Isefjær mølle, Kornbrekke sag, skolehuset i Gamle Hellesund og en potetkjeller på Hæstad.

Isefjær mølle. Foto:Aust-Agder fylkeskommune.

Ellers i kommunen kan nevnes følgende områder og anlegg som kan sies å representere den tradisjonelle innlands- og omlandskulturen:

- Kaldvellområdet. I 1870-åra begynte en å utnytte Stigselva som fløtningsvassdrag, og det ble bygd opp et helt lite samfunn omkring *Kaldvild Træsliberi*. Aktiviteten var på sitt høyeste på 1930-tallet. Anlegget ble lagt ned ca. 1960, og det meste av bygningsmassen ble revet. På 1990-tallet ble det satt i gang restaureringsarbeider som en del av Aksjon Vannmiljø-prosjektet. Mye er gjort i løpet av de siste 25 åra, men det skorter dessverre på vedlikeholdet. Buene på Kaldvell restaureres nå av Brunstad Kristelige Menighet som er leietaker.
- Stemmer og rester av fløtningsaktivitet langs flere av vassdraga i kommunen, bl.a. Moelva og Fjelldalselva..
- Gruver og steinbrudd, f.eks. klebersteinsbrudd i Hisåsen og skiferbrudd i Høvåg.

Mål	Strategier	Tiltak
<p>6.1</p> <p>Sentrale kulturminner knyttet til jord- og skogbruk, fløtning og annen næringsvirksomhet langs vassdrag er tatt godt vare på for kommende generasjoner.</p>	<p>Beskrive viktige kulturminner som møller, kverner, sager, stemmer, m.m. Velge ut hvilke anlegg som ønskes prioritert.</p> <p>Formidle historien om disse anleggene i form av skilting og andre informasjonstiltak.</p> <p>Kartlegge landbrukshistorie – ruiner etter buhus, ødegårder, m.m.</p>	<p>Vedlikehold av stemmer, bygninger og andre anlegg.</p> <p>Natur- og kultursti i Kaldvellområdet med utgangspunkt i pappbuene ved sjøen.</p>
<p>6.2</p> <p>Høvågmuseene (bygdemuseet på Vesterhus, Isefjær mølle og Kornbrekke sag) forteller om Høvåg-distriktets historie gjennom bevaring av bygninger, gjenstander og autentiske miljøer.</p>	<p>Utvikle museet og samlingene.</p> <p>Vedlikeholde eksisterende gjenstander.</p> <p>Ta vare på Isefjær mølle som ei regionalt viktig museumsmølle, med langsiktig mål om et trinn 2: å bygge opp stem og vannrenne.</p>	<p>Museets dag</p> <p>Sommerutstillinger</p> <p>Arrangementer</p> <p>I løpet av 2018-19 vil selve møllehuset bli istandsatt av firma Bøylestad & Moen og med dugnadsinnsats fra laget.</p>
<p>6.4</p> <p>Minner etter de tradisjonelle kystfiskeriene er tatt vare på</p>	<p>Kartlegge hva som finnes av fysiske spor, f.eks. gamle sjøbuer.</p>	<p>Ta vare på f. eks. borkekummer, trandler, hummerparker og noe redskap.</p>

Hva er et kulturminne?

I lov om kulturminner, § 2, blir kulturminne og kulturmiljø definert slik: *Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg tro eller tradisjoner til. Med kulturminnemiljø menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større enhet eller sammenheng.*

Kulturminner er altså alt som kan fortelle oss noe om mennesker som har levd før. Loven gir en vid definisjon av kulturminnebegrepet, og det sier seg selv at en ikke kan ta vare på alle spor etter menneskelig virksomhet. Heller ikke alle spor vi velger å ta vare på, kan få plass i en kulturminneplan.

Vi kan dele kulturminnene i to hovedkategorier: immaterielle og materielle. Immaterielle kulturminner er f. eks. lokale håndverkstradisjoner, segn, myter, historier, musikk, sanger og stedsnavn. De immaterielle kulturminnene blir gjerne tatt vare på av museum, historielag og andre som holder de levende gjennom formidling. Materielle kulturminne blir også gjerne ordnet i to kategorier: faste kulturminner og gjenstander. Faste kulturminner er f. eks. bygninger, gravhauger, bruer og boplasser. Gjenstandene blir for det meste tatt vare på og formidlet av museene.

Hvorfor kulturminne- og museumsplan?

I 1996 ble den første museumsplanen for Lillesand vedtatt. Denne ble revidert som en kulturvern- og museumsplan i 2002, hvor også viktige kulturminner ble behandlet. Planforslaget som nå legges fram til behandling bygger i stor grad på planen fra 2002.

Behovet for å lage en kulturminne- og museumsplan begrunnes dels ut fra oppfordringen fra Riksantikvaren om å styrke kommunal kulturminneforvaltning, og dels ut fra behovet for å revidere en plan som er gått ut på dato. På mange områder har museene og kulturminnevernet felles interesser, og forholdene ligger godt til rette for samarbeid. Museene spiller en viktig rolle når det gjelder å sikre samfunnets behov for kunnskap om kulturarven. Museene skal også nå publikum med kunnskap og opplevelser og være tilgjengelige for alle.

Det er få kommuner her i landet som behandler kulturminner og museer i en felles plan. Noe av grunnen til det er at kulturminnevernet er et statlig og/eller fylkeskommunalt ansvar som i stor grad går ut på å forvalte et lovverk, mens museene på lokalt nivå drives av foreninger/stiftelser eller kommunen, og har hovedfokus på formidling. I Lillesand er museet eid og drevet av kommunen og organisert som en del av kulturenheten. Vi har tradisjon for å se kulturminner og museum i sammenheng. By- og sjøfartsmuseet er i seg sjøl et av kommunens viktigste kulturminner. Dessuten er museet kanskje den viktigste kulturminneformidleren i kommunen, og har fokus og engasjement langt ut over museets fire vegger.

Denne tankegangen og metodikken er nå videreført ved at vi ser kulturminne- og museumsarbeidet i sammenheng, og at utvalgte kulturminner av betydning i kommunen vår, offentlige som private, beskrives og omtales innenfor en helhetlig plan.

Lovgrunnlag

Kulturminneloven (Lov-1978-06-09-50)

§ 1. Lovens formål

Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning.

Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressursene som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og framtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.

Når det etter annen lov treffes vedtak som påvirker kulturminneressursene, skal det legges vekt på denne lovs formål.

Nasjonale styringsverktøy

Stortingsmelding nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner.

Stortingsmelding nr. 35 (2012-2013) Framtid med fotfeste.

Regionale styringsverktøy

Regionplan Agder 2020 ble vedtatt av fylkestingene i 2010, og arbeidet med **Regionplan Agder 2030** er allerede begynt. I 2020-planen er *kultur - opplevelser for livet* ett av fem hovedsatsingsområder, mens i 2030-planen blir *kultur og kulturminner* ett av 14 temaområder.

Et godt varp 2014-2017. Strategisk plan for kulturminner og kulturmiljøer i Aust-Agder fylke, vedtatt i fylkestinget 25.02.2014, viser hva som skal være prioriterte fokusområder på kulturminneområdet i fylket.

Lokale planer med relevans for kulturminne- og museumsplanen

I **kommuneplan for Lillesand, 2018-30**, samfunnsdelen, er identitet og bærekraftig utvikling et av tre hovedsatsingsområder:

- Lillesands tydelige identitet er det historiske bysentrum, kysten, Blindleia, uthavnene og omkringliggende heier. Vi er attraktiv, fremoverlent og næringsvennlig, og er en aktiv og viktig aktør i en større bo- og arbeidsmarkedsregion. Vi vil videreutvikle Lillesand som bysentrum og ta vare på kommunens unike kvaliteter for innbyggere og tilreisende. Vi sikrer nødvendig kompetanse og tar vår del av klimaansvaret innenfor bærekraftige økonomiske rammer.

Lillesand kommunes **planstrategi 2016-2019**:

- Lillesand kommune mangler en plan for kommunens kulturminner. En slik plan vil lette saksbehandlingen av andre planer og kunne gi økt forutsigbarhet i planprosesser. Planen vil også være nyttig for å øke bevisstheten rundt kulturminnene og deres historiske verdi.

Eksisterende **kulturvern- og museumsplan** (revidert 2002)

- Gjennom innsamling, bevaring, forskning og formidling av historiske gjenstander og kulturhistorie, vil Lillesand kommune gjennom museene og kulturminnearbeidet spre kunnskap om, forståelse for og opplevelse av natur, kultur og samfunn på en måte som viser både kontinuitet og endring, sammenheng og forskjeller.

Avgrensing

Planen omfatter bare materiell kultur, d v s fysiske spor etter menneskelig virksomhet i fortiden. Immateriell kultur, d v s åndelige kulturytringer, er ikke tema i denne planen. Automatisk freda kulturminner er ikke et fokusområde i denne planen.

Organisering

Politisk styringsgruppe: Helse-, kultur- og velferdsutvalget.

Administrativ styringsgruppe: Rådmannens lederteam.

Prosjektleder er enhetsleder for kultur og bibliotek.

Prosjektgruppa har bestått av følgende personer:

- Magne Haugen, enhetsleder kultur og bibliotek, prosjektleder
  - Anne Sophie Høegh-Omdal, museumsbestyrer
  - Heidrun Flognfeldt Andreassen / Elin Langfeldt Pettersen fra enhet for teknisk forvaltning
  - Karsten Olsen fra skolesektoren
  - Terje Ellefsen fra Vestre Moland og Lillesand historielag
  - Halvard Vesterhus fra Høvåg Museums- og Historielag
- Kulturminnevernet i fylkeskommunen har vært med som tilrettelegger.

Medvirkning

Det har vært avholdt åpne innspillmøter på Rådhuset og på Høvåg Herredshus.

Begge historielagene i kommunen har engasjert seg i arbeidet. Museumsnemnda har vært aktiv i forbindelse med museumsdelen av planen.

To skoleklasser har etter oppfordring fra oss arbeidet med kulturminner under kystkulturuka like før sommerferien 2018.

- 7. klasse på Borkedalen har sett på kulturminner i Kaldvellområdet, relatert til "omlands- og innlandskulturen".
- 6. klasse på Tingsaker skole har sett på kulturminner innen samfersel.
- Elever har tegnet skisser som kvalitetssikres og godkjennes av lærer. Bidrag fra skolene er vurdert tatt inn i planen.

Oppfølging og revisjon

Det legges opp til at kulturminne- og museumsplanen revideres hvert fjerde år.

Hotel Norge og Skrivergården 1939. Foto: www.agderbilder.vaf.no.

Handlingsplan - tiltaksoversikt 2019-2022 *

<i>Fokusområde</i>	<i>Tiltak</i>	<i>Kostnad</i>	<i>Ansvar for oppfølging</i>	<i>Når</i>
Sjø- og skipsfart. Plan for by- og sjøfartsmuseet	Tematiske sommerutstillinger. 2019: Barndom. 2020: Rio de Janeiro / opptakten til 2. verdenskrig	Innen budsjett	Museet	Årlig
	Utarbeiding av opplegg for Den Kulturelle Skolesekken	Innen budsjett	Kulturavd. i samarb med museet og andre aktører	Kontinuerlig
	Kursing av ansatte og frivillige på Lillesand by- og sjøfartsmuseum	40 000 pr år.	Museet	Kontinuerlig
	Utvide museets åpningstid med en måned i løpet av året	100 000	Kulturavd. / museet	2020
	Ny medarbeider på museet, gjerne i kombinasjon med Verven	600 000	Kulturavd. / museet	2021
Uthavner	Forprosjekt for uthavnsenter i Brekkestø	250 000 Fylkeskomm. midler	Fylkeskommunen i samarbeid med ressursgruppe	2019-20
	Kartlegging av fortøyningspåler og gamle sjømerker som følges opp med konservering og formidling	Beregnes	Kulturavd. i samarbeid med lag og foreninger	2020
	Verneplaner for uthavnene. Det regionale uthavnprosjektet reviderer planer for 4 pilothavner som kan danne felles mal for revisjon av de kommunale planene.	Beregnes	Fylkeskommunen	2020-21-22

Fokusområde	Tiltak	Kostnad	Ansvar for oppfølging	Når
Trehusmiljøer og bygningsarven	Utarbeide brannsikringsplaner og jordskredanalyser	Midler fra Riksantikvaren	Teknisk sektor	Kontinuerlig
	Kursing i restaureringsteknikker for eiere av freda og verneverdige bygninger. Hjelp til søknadsprosesser.	Beregnes	Kulturavd. i samarbeid med andre aktører, som f eks bygningsvernsenteret i Aust-Agder	2020-21-22
	Skilting av historisk viktige bygg	30 000 pr år	Kulturavd. / museet	Kontinuerlig
Veier og samferdsel	Gammel vei ved Naudesund. Vedlikehold og informasjonsskilt.	Beregnes	Høvåg Museums- og Historielag	2019
	Synliggjøring av Lillesand-Flakkvannsbanens historie. Legge skinnegang i Jernbanegata og restaurere glassverandaen mot sjøen. Vurdere å gjøre bygningen til en del av museet.	Beregnes	Kulturavd. i samarbeid med teknisk	2020-21
	Lage kartlag over gamle ferdselsårer	Beregnes	Kulturavd.	2020
	Opprusting og skilting av Vestlandske hovedveg	Beregnes	Kulturavd.	2021-22

Fokusområde	Tiltak	Kostnad	Ansvar for oppfølging	Når
Krigsminner	Digitalisering av krigsminner på kart til bruk ved saksbehandling	Innen budsjett	Kulturavd.	2019-20
	Reparere kanonlavettene på Batteriheia	Innen budsjett	Kulturavd. / teknisk	2019
	Fokus på krigsminner i skolenes kystkulturuker	Innen budsjett	Skolene	Kontinuerlig
	Restaurering av stilling på Springvannsheia fra 2. verdenskrig	Beregnes	Kulturavd.	2019-20
Omlands- og innlandskulturen	Restaurering av Isefjær møllehus med støtte fra Aust-Agder fylkeskommune og Kulturminnefondet	Beregnes	Høvåg Museums- og Historielag	2019
	Restaurering av stemmen og mølla på Isefjær mølle	Beregnes	Høvåg Museums- og Historielag	2020-21
	Natur- og kultursti i Kaldvellområdet. Vedvarende vedlikehold av stemmene.	100 000	Kulturavd. i samarbeid med teknisk sektor	2020
	Skilting av kulturminner langs merka turløyper	50 000 kr pr år	Kulturavd. i samarbeid med andre aktører	2021-22

* Tiltaksoversikten er retningsgivende. Der hvor det under kostnad er angitt et konkret beløp, så forutsetter det tilførsel av friske midler. Tiltak som innebærer behov for økte ressurser må vurderes i forbindelse med behandling av økonomiplan og budsjett.

Vedlegg: Freda bygninger i Lillesand kommune

1. **Høvåg kirke.** Oppført ca 1150. Automatisk freda. Gnr 96 Bnr 6
2. **Vestre Moland kirke.** Oppført ca 1200. Automatisk freda. Gnr 32 Bnr 37
3. **Strandgt 29 "Sandra Svendsens hus".** Lillesand eldste hus fra 1708-09.
4. **Strandgt 14 "Tollbua".** Fra ca 1730.
5. **Østregt 2 "Henschiengården"** (Rådhuset). Fra 1734.
6. **Strandgt 5 "Skrivergården".** Fra 1810.
7. **Strandgt 17 "Thorvald Hansens hus".** Fra 1816.
8. **Strandgt 33 "S N Hansen-gården".** Fra 1820.
9. **Nygårdsgt 1 "Carl Knudsen-gården".** Fra 1827. Hovedbygning pluss bakbygninger, i alt 9 objekter, er freda.
10. **Storgt 10 Lillesands Sparebank.** Fra 1832.
11. **Steener Steenersens hus** (tidl husmorskolen) på Møglestu. Fra 1806.
12. **Vestre Moland prestegård.** Hovedbygning fra ca 1700, stabburet fra 1830 og jordkjeller fra 1831 er alle freda.
13. **Tollbua i Brekkestø.** Fra ca 1770.
14. **Brekkestø landhandel.** Fra ca 1810.
15. **Hovedbygning på Gaupholmen** (Brekkestø). Fra ca 1750.
16. **Saltholmen fyr.** Fra 1881-82.